

УДК 811.16'36-112:811.161.2
DOI 10.35433/philology.1 (104).2025.167-177

"GRAMMATICA SCLAVONICA" ІВАНА УЖЕВИЧА ТА АБАТСТВО СВЯТОГО ВАССТА: ОКРЕМІ РЕФЛЕКСІЇ

О. Є. Заневич*

Пропонована розвідка, яку присвячено рукописній латиномовній граматиці української мови 1645 року І. Ужевича, продовжує цикл досліджень про рукописні та друковані граматики.

"Grammatica Sclavonica" (1645), писана латинською мовою, – це другий варіант граматики української мови середини XVII ст. Івана Ужевича, який зберігається в м. Аррас (Франція). Саме тому "Grammatica" 1645 р., як і його ж "Граматыка словенская" 1643 р., уведена до реєстру джерел "Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.". Зазначено, що цей манускрипт, у якому помітні істотні зміни як у граматичному викладі матеріалу, так і в оформленні, століттями був невідомим для мовознавців. Указано, що лише завдяки В. Ягичу "Grammatica" І. Ужевича стала знаною в славистиці, натомість для української лінгвістики цю працю відкрили О. Горбач, І. Білодід та Є. Кудрицький лише в другій половині XX ст. Наголошено, що українські лінгвісти і в Україні, і поза її межами працювали саме з копією арраського манускрипту.

Уперше не лише в українському мовознавстві, а й у славистиці (після В. Ягича) авторка пропонованої студії отримала унікальну можливість працювати з оригіналом манускрипту "Grammatica Sclavonica. XVII" І. Ужевича, який зберігається в Аррасі. Зокрема, встановлено назву (без указівки на автора) та номер, під яким сьогодні зберігається рукопис (Grammatica Sclavonica (XVII); 989 (CGM 281)), а також уточнено назву місця збереження цієї пам'ятки – Медіатека абатства Сен-Васст Муниципальної бібліотеки м. Аррас, Франція (Mediathèque de l'abbaye Saint-Vaast de la Bibliothèque municipale d'Arras, France).

Висловлено також певні припущення та міркування щодо історії рукопису "Grammatica Sclavonica" І. Ужевича, а також проаналізовано досі невідомі факти, зокрема досліджено окремі палеографічні особливості манускрипту, здійснено спробу встановити мецената, якому могла би бути присвячена грамика 1645 р.

Ключові слова: українська мова XVI–XVII ст., українська мова в системі інших слов'янських мов, грамика, Словник української мови XVI – першої половини XVII ст., Іван Ужевич, абатство Сен-Васст, Grammatica Sclavonica, Joannis Usevicii grammatica Sclavonica.

* кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу української мови
(Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України),
olgazanevych@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7513-2150

"GRAMMATICA SCLAVONICA" (1645) BY I. UZHEVYCH AND THE ABBEY OF SAINT VAAST: SELECTED REFLECTIONS

Zanevych O. Ye.

The proposed study, dedicated to I. Uzhevych's 1645 handwritten Latin grammar of the Ukrainian language, continues a series of research on handwritten and printed grammars.

"Grammatica Sclavonica" (1645), written in Latin, is the second version of the Ukrainian grammar of the mid-17th century by Ivan Uzhevych (Arras, France). For this reason, the 1645 "Grammatica" like his "Grammar Slavic" (Граматыка словенскаѧ) of 1643, is included in the register of sources for the "Dictionary of the Ukrainian Language of the 16th – First Half of the 17th Century" ("Словник української мови XVI – першої половини XVII ст."). It is noted that this manuscript, which shows significant changes both in the grammatical presentation of the material and in its layout, was unknown to linguists for centuries. It is mentioned that only thanks to V. Jahych did Uzhevych's "Grammatica" become known in Slavic studies. At the same time, for Ukrainian linguistics, this work was discovered by O. Horbach, I. Bilodid, and Ye. Kudrytskyi only in the second half of the 20th century. It is emphasized that Ukrainian linguists, both in Ukraine and abroad, worked specifically with a copy of the Arras manuscript.

For the first time not only in Ukrainian linguistics but also in Slavic studies (following V. Jahych), the author of the proposed study had the unique opportunity to work with the original manuscript of "Grammatica Sclavonica" (1645) by I. Uzhevych, which is preserved in Arras. In particular, the title (without mention of the author) and the number under which the manuscript is currently stored (Grammatica Sclavonica (XVII); 989 (CGM 281)) were established, and the name of the location where this artifact is kept was clarified – the Mediatheque of the Abbey of Saint-Vaast at the Municipal Library of Arras, France (Mediatheque de l'abbaye Saint-Vaast de la Bibliothèque municipale d'Arras, France).

Some assumptions and reflections on the history of the manuscript "Grammatica Sclavonica" by I. Uzhevych are also expressed, and previously unknown facts are analyzed, particularly certain paleographic features of the manuscript. An attempt is made to identify the patron to whom the 1645 grammar might have been dedicated.

Keywords: Ukrainian language of the 16th–17th centuries, Ukrainian language within the system of other Slavic languages, grammar, Dictionary of the Ukrainian Language of the 16th – First Half of the 17th Century, Ivan Uzhevych, Saint-Vaast Abbey, Grammatica Sclavonica, Joannis Usevicii grammatica Sclavonica.

Постановка наукової проблеми.

Рукописна латиномовна "Grammatica Sclavonica" (1645), яка зберігається в м. Аррас (Франція), є другим манускриптом Івана Ужевича (про паризький манускрипт "Joannis Usevicii grammatica Sclavonica" (1643) див.: [6]) та відомий в українському мовознавстві як *арраський варіант* його граматики під назвою "Граматыка словенскаѧ зложена и написана трудомъ и прилежанієм) Іванна Ужевича слованина" [1: XII].

Зауважу, що в українському мовознавстві в 60-их роках ХХ ст. коло пошуку матеріалів, пов'язаних із граматиною І. Ужевича, розширив саме Євген Кудрицький – мовознавець-латиніст, доцент Житомирського педагогічного інституту, який виявив, що в міській бібліотеці м. Арраса, на

півночі Франції, теж є автограф in 4° того ж автора під подібною назвою, але позначений 1645 р. Згодом у передмові до факсимільного видання "Граматики" 1970 року було вказано, що завдяки допомозі "уродження України, професора Паризької ветеринарної академії В.Ф. Шумовського, а також літератора Бориса Тена було здобуто фотокопію іншого варіанта рукопису цієї ж граматики – з м. Арраса" [1: XII].

Манускрипт граматики І. Ужевича 1645 року, на відміну від Паризького рукопису, віками залишався невідомий науці – аж до виходу в 1907 році статті "Johannes Uzevič ein Grammatiker des XVII" хорватського мовознавця-славіста Ватрослава Ягича (Vatroslav Jagić) в німецькому журналі "Archiv für slavische Philologie" [15]. Учений

опублікував стислий, однак кваліфікований опис форми й основного змісту манускрипту (який В. Ягичу привезли до Відня [12: 87]), але мовознавець не дав відповідної оцінки цій граматиці як філологічному творі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто наголосити на тому, що саме з копією граматики І. Ужевича працювали українські дослідники. Зокрема на це вказував й Олекса Горбач, зазначивши у своїй статті, що "за розстарання фотокопій з обох рукописів граматики І. Ужевича складаємо щирю подяку п. Софії Янів (Сарсель)", однак зауважив, що "другий варіант цієї граматики 1645 р. зберігається в міській бібліотеці в Arras (4°, 85 л. сигн. L 6; Bibliotheca Monasterii Sti bodasti Atrebatensis. 1680. Grammatica Variarum linguarum)" [2: 3], проте ця розвідка залишилася поза увагою українських лінгвістів ХХ століття.

Василь Німчук, аналізуючи манускрипт 1645 р., зазначив, що один із читачів написав "угорі титульного аркуша arrasької версії пам'ятки написав (у XVII або XVIII ст.): "Grammatica variorum linguarum" – "Грамматика різних мов" [8: 156]. Помітки на arrasькому манускрипті граматики, які належать до 1680 і 1741 р., недвозначно вказують на те, що власники цього рукопису І. Ужевича мінялися. На думку мовознавця, "запис "Bibliothecae Monasterii... Atribatinsis 1680" свідчить про те, що перед тим, як потрапити до міської бібліотеки французького міста Arrаса, рукопис знаходився в монастирі на території теперішнього департаменту Па-Де-Кале (в цей департамент входить і префектура Arrаса)" [8: 158]. Саме ці тези О. Горбача та В. Німчука й підштовхнули авторку розвідки до пошуку невідомих раніше свідчень щодо arrasького варіанта граматики І. Ужевича.

Мета дослідження – репрезентувати досі невідомі факти, пов'язані з манускриптом граматики

1645 р. Івана Ужевича, а також проаналізувати окремі палеографічні та мовні особливості цього рукопису.

Виклад основного матеріалу.

Уперше не лише в українському мовознавстві, а й у славистиці (після В. Ягича, 1907 р.) завдяки сприянню Паскаля Рідо (Pascal Rideau) – керівника відділу публічного читання та писемної спадщини Управління культурного центру Сен-Вааст-Верлен-Ронвіль – вдалося отримати доступ до оригіналу рукопису граматики 1645 року та дозвіл на використання матеріалів цієї праці від Муніципальної бібліотеки м. Arrас, а також від Інституту дослідження й історії текстів [див. також: 7].

Отже, манускрипт із назвою "Grammatica Sclavonica. XVII" без вказівки на автора – Івана Ужевича та без точної дати написання – 1645 р. зберігається під номером 989 (CGM 281) у Медіатеці абатства Сен-Вааст Муніципальної бібліотеки м. Arrас (*Mediathèque de l'abbaye Saint-Vaast de la Bibliothèque municipale d'Arras*). Описуючи граматику, варто вказати на важливі деталі, зокрема на палітурку, яка виготовлена із телячої шкіри, а також на позолоту на обкладинках. Щодо інших характеристик, то зауважу, що фронтиспіс мальований пером та позолочений. Походження цієї граматики задокументовано як "*Bibliothecae monasterii Sancti Vedasti Atrebatensis. 1680. L.6*", що можна побачити вгорі титульної сторінки (див.: Фото 1.)

Історія Муніципальної бібліотеки міста Arrас тісно пов'язана з історією рукописів абатства Святого Ведаста або Сен-Вааст (*l'abbaye Saint-Vaast*) – бенедиктинського монастиря, розташованого в Arrасі. У Середньовіччі абатство було великим культурним та релігійним центром. Однак Бібліотеку Сен-Вааст, найвідомішу на півночі Франції, було конфісковано в монахів, а згодом передано місту під час Французької Революції [див.: 14]. Після того, як будівлі були зруйновані в 1915 році,

рукописи зберегли бібліотекарі та вони зберігаються досі в
передали їх до Парижа. Знову їх муніципальній медіатеці.
повернули в м. Аррас 1939 року, де

Фото 1. Титульна сторінка манускрипту "Grammatica Sclavonica" (1645) І. Ужевича.

Підтвердженням того, що граматики І. Ужевича 1645 р. містилася саме серед рукописів цього абатства, свідчить запис під №281А в каталозі манускриптів від 1828 року "Codices manuscript in bibliotheca Sti Vedasti,

apud Atrebatiam" Томаса Філіпса (Thomas Phillipps): "Grammatica Russica vel Slavonica. XVII" [18: 23], де позначка "А" означає належність до Бібліотеки Аббатства Святого Ведасті (Ваасті). Опрацьовуючи студії,

присвячені манускриптам XVII ст., у праці "Catalogue des Manuscrits de la bibliothèque de la ville d'Arras" Француа Карона (Zéphir François Cicéron Caron) (1860) вдалося виявити запис під № 989: "Grammatica Slavonica. – In-quarto. – papier. – encadrements. – écriture du XVIIe siècle. – calligraphie russe. – frontispiece dessiné à la plume et doré. 91 feuillets. [Prov.: St-Vaast.]" [13: 491]. Власне, у цьому каталозі й ідеться про манускрипт І. Ужєвича 1645 року, однак не подано вказівки на автора, лише назву – "Grammatica Slavonica", а також час написання (XVII ст.), мову написання (russe) та загальний обсяг (91 аркуш). Щодо оформлення, то теж зазначено, що фронтиспис мальований пером та позолочений.

На вклейці, якої не видно на фотокопії, опублікованій 1970 року [5], але на текст якої звернув увагу О. Горбач (пор.: Branges (etc.). srs (?) de Bourcia & au Cte de Bourgogne. 1741 [2: 3]), написано "Branges (de). Jura de Bourcia au Cté [=Comté] de Bourgogne. 1741" [4: 2 зв.]. Зауважу, що Бранж – муніципалітет у департаменті Сона і Луара, сучасний регіон Бургундія – Франш-Конте (330 км на південний схід від Парижа). Бурсія – колишній муніципалітет у департаменті Юра, сучасний регіон Бургундія – Франш-Конте (близько 360 км на південний схід від Парижа) [див.: 11; 20]. Чому на цій граматиці є такі позначки і яким чином цей рукопис мігрував з Аррасу в інші регіони, а згодом повернувся назад, наразі точної відповіді немає. Можна лише припустити, що цей манускрипт міг перебувати в абатствах, які розташовані на території тогочасних регіонів Бургундія та Франш-Конте (див.: Рис. 1).

О. Горбач, опрацьовуючи рукопис І. Ужєвича 1645 року, подав докладні дані щодо "другого варіанта цієї граматики". Мовознавець указав, що "цей варіант виявляє низку істотних змін у граматичному викладі, він виконаний старанніше (вінєтки й заставки, малюнок) " [2: 3]. Проте

особливістю манускрипту 1645 р. є герб та 6-рядковий вірш "На Гербъ Пано(в) Брыгаллѣровъ". Як зауважили І. Білодід та Є. Кудрицький, імовірно, на пропозицію когось із паризьких учених або прихильників науки І. Ужєвич і підготував другий варіант своєї книги. Мовознавці вказували, що, можливо, серед них і був "пан Бригаллір". Варто зазначити, що такі вірші, присвячені меценатам, супроводжували майже всі українські стародруки першої половини XVII ст.

Німецький мовознавець-славіст Даніель Бунчіч (Daniel Bunčić), досліджуючи анонімний двомовний українсько-церковнослов'янський розмовник "Розмова/Бесѣда" (зберігається у Національній бібліотеці Франції, Париж), значну увагу приділив постаті І. Ужєвича. На думку дослідника, цей покровитель, меценат Бригаллір, імовірно, належав до багатой французької сім'ї, яка мала контакти на найвищому рівні [12: 92].

Хочу наголосити, що І. Ужєвич написав прізвище своїх меценатів по-українськи, тому, відповідно, в українській мові – це пани *Бригаллір*, натомість французькою – *Brigallier*. Вдалося виявити окремі відомості про родину Бригаліє, які репрезентовано в реєстрі Міської юстиції Парижа, зокрема:

- Бернар Бригаліє (*Bernard Brigallier*): радник і капелан короля (номер 1670 р.)

- Жан Бригаліє (*Jean Brigallier*): королівський радник при Суді; 1644 р. одружився з Марі Аллю (*Marie Allou*) (номер 1678 р.)

- П'єр Бригаліє (*Pierre Brigallier*): перший адвокат короля [16: 441].

Зауважу, що в реєстрі французьких гербів зафіксований і родинний герб родини Бригаліє, а в описі до нього вказано, що це "кабан на золотому піску; три півмісяці на голубому фоні" (переклад – О. З.) [19: 1: 302].

Сьогодні важко визначити, кому з членів родини присвятив І. Ужєвич цей вірш-присвяту в граматиці 1645 року, але точно можна сказати, що адресат рукопису був у Парижі, а не в

Аррасі. Тому можна припустити, що обидва рукописи І. Ужевича були написані в Парижі, однак долі цих граматик склалися по-різному. Оскільки на манускрипті 1643 року є

бібліотечна позначка 1671 р., а на рукописі 1645 р. – 1680 р., то найімовірніше до бібліотек манускрипти потрапили після смерті їх власників.

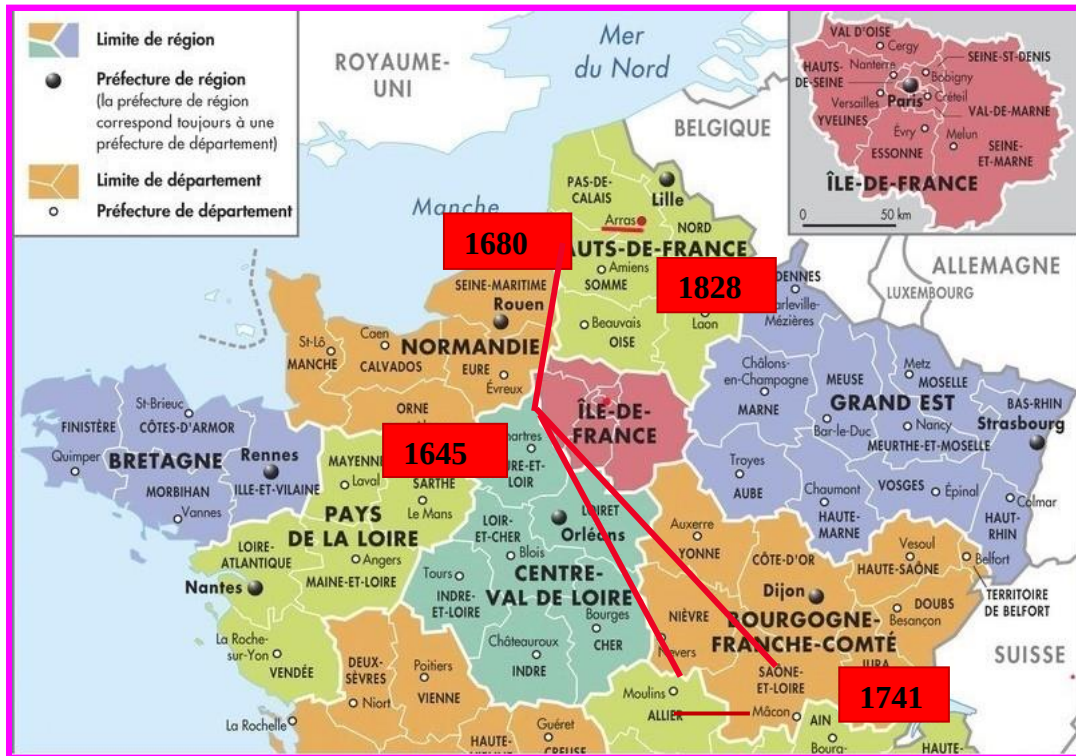

Рис. 1. "Grammatica Sclavonica" І. Ужевича та регіони Франції.

Варто звернути увагу й на сам герб, який намальовано над віршем "На Гербъ Пано(в) Брыгаллѣровъ". Як зауважили І. Білодід та Є. Кудрицький, "різнобарвності фотокопія відтворити, звичайно, не може, але докладний опис цих сторінок у В. Ягича дає достатнє уявлення і про характер оздоблення рукопису, і про ступінь мистецького вміння автора" [1: XVI]. Однак саме робота із оригіналом манускрипту 1645 року дає можливість побачити всю палітру кольорів, а також всі деталі герба, яких не відображає копія (див.: Фото 2.).

Девіз "Зблизка и Здалека" [4: 5], який зображено над малюнком, досі привертає увагу дослідників та проливає світло на окремі моменти. Цей вислів увійшов як ілюстративний матеріал до реєстрового слова *зблизка* в "Словнику української мови XVI – першої половини XVII ст." [9: 11: 69].

Варто наголосити, що вислів *Cominus et Eminus* (французькою – *de près et de loin*) був девізом лицарського Ордену Дикобраза, заснованого герцогом Орлеанським 1394 р. Згодом орден був придушений королем Людовиком XII, який, однак, вирішив залишити собі цю емблему й цей девіз [17]. Зауважу, що на одній із французьких листівок 1936 року зображено замок Блуа – резиденцію короля Людовика XII, а також указаний вище девіз та емблема – дикобраза з короною, зображення якого є й на стінах цього замку. Під малюнком подано коротку легенду, за якою "голки дикобраза від'єднуються від тварини, і ці стріли будуть кинуті проти нападників" (переклад – О. З.) [див.: 10]. На думку Д. Бунчіча, на гербі, репрезентованому в манускрипті І. Ужевича, зображено дикобраза, оскільки за народними переказами саме дикобраз здатний стріляти своїми

голками як кулями і вражати своїх ворогів здалеку [12: 88]. Мовознавець указав також, що цей девіз не залишає сумнівів, що саме дикобраз повинен діяти. Однак тварина, яку Д. Бунчіч побачив на фотокопії граматики, не була подібна ані на дикобраза (емблема Людовика XII), ані на кабана (емблема родини Бригальє) [пор.: 5]. Ці міркування щодо інтерпретації герба потребують ще докладного та всебічного дослідження із залученням відповідних фахівців. Можливо, розгадка цього герба заповнить певні лакуни життєпису І. Ужевича.

Якщо ж говорити про особливості граматик І. Ужевича, то варто наголосити на кількох із них, оскільки в оформленні кожного з рукописів можна помітити чимало відмінностей:

- простота графіки, відсутність візерунків на початку й у кінці розділів, у заголовних літерах; відповідно, композиція кожної сторінки свідчить про навчальне призначення паризького рукопису 1643 року [3];

- в arrasькому ж рукописі не тільки заголовки великих розділів, але й заголовні літери окремих абзаців часто оздоблені художньо виконаними фігурними і рослинними візерунками, а також наявність портретних зображень та геральдичний вірш свідчать про подарункове призначення манускрипту 1645 року [4].

Щодо мовних особливостей манускриптів, то назву окремі лише. Зокрема, характерним для рукопису граматики і 1643 року, і 1645 року є те, що серед кириличних букв немає літери **ѣ**, яку ввів М. Смотрицький та яка була часто вживаною в середині XVII століття. Автор не переслідував суто кодифікаційних цілей, тому в граматиці представлена не тільки книжна мова середини XVII ст., а й локальні північно-українські риси (напр.: *твору, пору*; отверділа вимова *ц: хлопца* тощо) [2: 6–7]. В arrasькому манускрипті 1645 року вміщено кілька

молитов, серед яких "Отче нашъ" церковнослов'янською мовою [4: 12 зв.] та її переклад на українську мову епохи Івана Ужевича [4: 13 зв.].

Висновки й перспективи дослідження. Отже, латиномовна "Grammatica Sclavonica" (1645) Івана Ужевича, на відміну від його попередньої праці "Граматыка словєнскає" (1643), залишалася віками невідомою не лише для українського мовознавства, а й для всього славістичного світу до початку XX століття. Цей манускрипт до сьогодні зберігається як безіменний та без точної вказівки на рік написання (зазначено лише XVII століття) під номером 989 (CGM 281) у Медіатеці абатства Сен-Вааст Муніципальної бібліотеки м. Arras (*Mediathèque de l'abbaye Saint-Vaast de la Bibliothèque municipale d'Arras, France*).

Характерною особливістю цього рукопису 1645 року є оформлення, зокрема значна кількість візерунків, портретів, декоративне зображення заголовних літер тощо. Однак саме робота з оригіналом дала змогу зробити певні припущення щодо девізу (укр. *Зблизка и Здалека* – фр. *de près et de loin* – лат. *Cominus et Eminus*) та власне герба, у центрі якого зображено дикобраза (емблема короля Людовика XII). Висловлено певні гіпотези щодо постатей панів Бригаллірів (фр. *Brigallier*), про яких, імовірно, згадував І. Ужевич. Відповідно, можна припустити, що обидва манускрипти І. Ужевич написав у Парижі, однак, зважаючи на різні позначки на граматиках (1671 р. та 1680 р.), до бібліотек вони потрапили після смерті їх власників. Сьогодні ця пам'ятка української мови XVII ст. хоч і входить до реєстру джерел "Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.", проте є малодослідженою та потребує залучення широкого кола фахівців для її різностороннього вивчення.

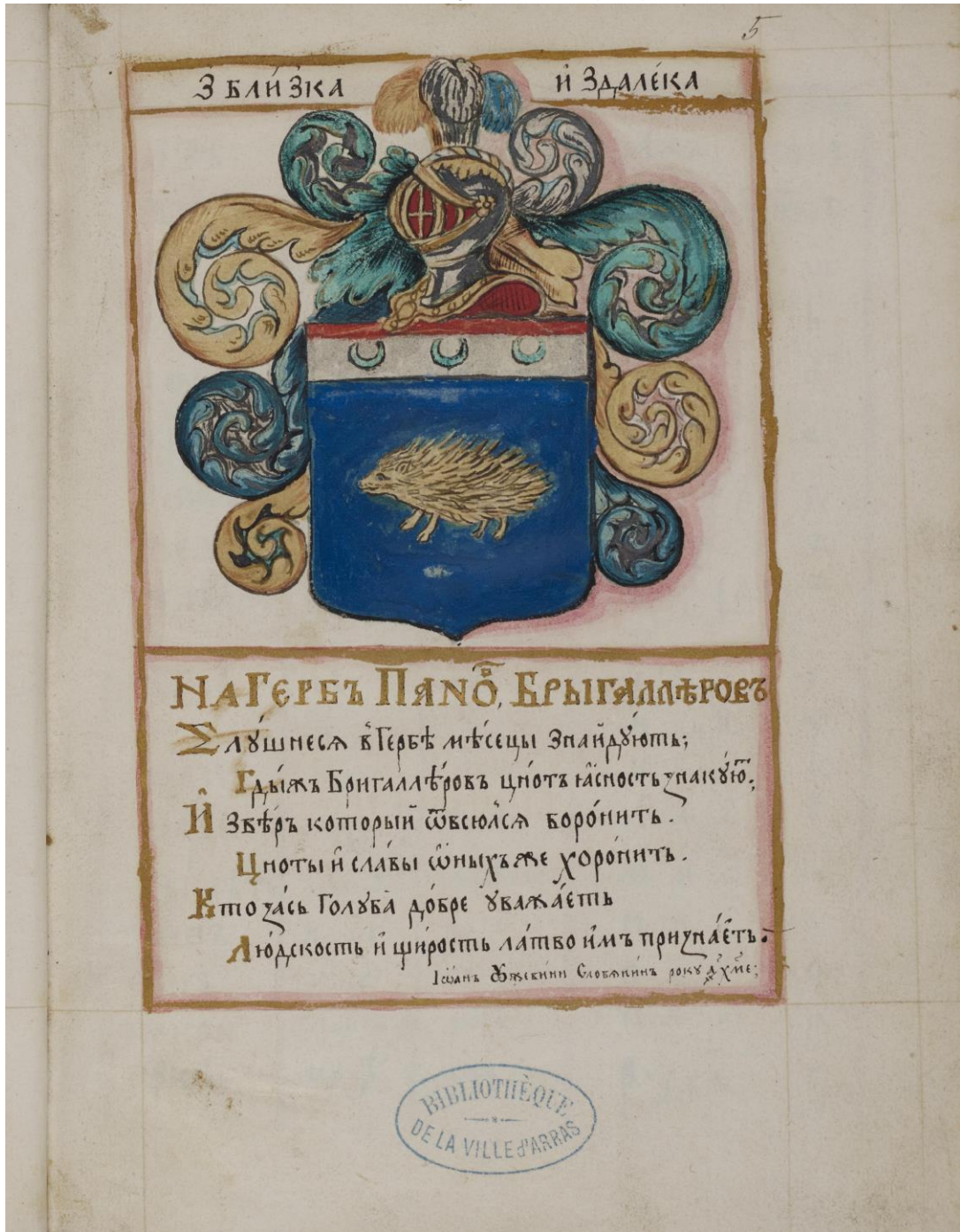

Фото 2. Герб та вірш "На гербъ пано(в) Бригалльровъ" у манускрипті "Grammatica Sclavonica" (1645) І. Ужевича.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Білодід І., Кудрицький Є. Іван Ужевич і його граматика. Граматика слов'янська І. Ужевича / відп. ред. М. Жовтобрюх; уклад. І. Білодід, Є. Кудрицький. Київ: Наукова думка, 1970. С. І–XXVI.
2. Горбач О. Рукописна "Граматика словенская" Івана Ужевича з 1643 й 1645 років. Наукові Записки Українського Технічно-Господарського Інституту. 1967. Т. 16 (17). С. 3–22.
3. Граматика словенская написана пре(з) Іоанна Ужевича слованина Славной Академіи Пари(з)скои в Тешлогіи Студента в Парижѹ. [Joannis Usevicii grammatica

Sclavonica]. 1643. Bibliothèque nationale de France à Richelieu. Département des manuscrit (Paris, France). 71 p. Latin 7568A.

4. Грамматыка словенскаа зложена и написана трудомъ и прилежанієм(м) Іванна Ужєвича слованина [*Grammatica Sclavonica. XVII*]. Mediathèque de l'abbaye Saint-Vaast de la Bibliothèque municipale d'Arras (Arras, France). Manuscript 989. 91 p.

5. Граматика слов'янська І. Ужєвича / відп. ред. М. Жовтобрюх; уклад. І. Білодід, Є. Кудрицький. Київ: Наукова думка, 1970. XXVI, 72, 86, 114 с.

6. Занєвич О. "Граматика словенскаа" Івана Ужєвича в канві "Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.": рандеву з українським мовознавством. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2024. Вип. 39. С. 185–194.

7. Занєвич О. Українське мовознавство у світлі французьких контактів: манускрипти Івана Ужєвича. *З історії західноукраїнських земель*. 2024. Вип. 20. С. 174–183.

8. Німчук В. Мовознавство на Україні в XIV–XVII ст. Київ: Наукова думка, 1985. 221 с.

9. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: у 28-ти вип. / відп. ред. Д. Гринчишин. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2004. Вип.11. С. 69.

10. Blois – Le chateau. URL: <https://p.cartorum.fr/recto/maxi/000/248/059-blois-blois-chateau-porc-epic-device-cominus-eminus.jpg> (дата звернення 20.10.2024)

11. Branges. Environnements et Histoire. URL: <https://www.mairie-branges.fr/environnement-et-histoire> (дата звернення 17.10.2024)

12. Bunčić D. Die ruthenische Schriftsprache bei Ivan Uževyč unter besonderer Berücksichtigung der Lexik seines Gesprächsbuchs Rozmova/Besěda. Mit Wörterverzeichnis und Indizes zu seinem ruthenischen und kirchenslavischen Gesamtwerk. München: Verlag Otto Sagner, 2006. 592 s.

13. Caron Z.-F.-C. Catalogue des Manuscrits de la bibliothèque de la ville d'Arras. Arras: Imprimerie de A. Courtin, 1860. 703 p.

14. de Cardevacque A., Terninck A. L'abbaye de Saint-Vaast. Historique, archéologique et littéraire de ce monastère. Arras: Typographie et lithographie d'Alphonse Brissy, 1868. 212 p.

15. Jagić V. Johannes Uževič, ein Grammatiker des XVII. *Archiv für slavische Philologie*. 1907. Bd. 29. Pp. 154–160.

16. La Bourgogne Franche-Comté, 2000 ans d'histoire. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tUBeRHP4d-o> (дата звернення 15.02.2025).

17. Le véritable symbole du porc-épic de Louis XII. URL: <https://bloiscapitale.com/le-veritable-symbole-du-porc-epic-de-louis-xii>. (дата звернення 10.11.2024).

18. Phillipps Sir T. Codices manuscript in bibliotheca Sti Vedasti, apud Atrebatiam. Paris: Imprimerie Pihan Delaforest, 1828. 76 s.

19. Rietstap J.-B. Armorial general: précédé d'un Dictionnaire des termes du blason. T. 1 (A-K). Gouda: G.B. van Goor Zonen, 1884. 1149 p.

20. Scellés apposés par des commissaires au Châtelet – Index (BRAY-COMB). *Minutes de commissaires du Châtelet*. Paris, France. URL: <https://www.geneanet.org/registres/view/174635/19> (дата звернення 2.11.2024).

REFERENS (TRANSLATED & TRANSLITERATED):

1. Bilodid, I., Kudrytskyi, Ye. (1970). Ivan Uzhevych i yoho hramatyka [*Ivan Uzhevych and his Grammar*]. *Hramatyka slovianska I. Uzhevycha* / ed. by M. Zhovtobriukh; arranged by I. Bilodid, Ye. Kudrytskyi. Kyiv: Naukova dumka. Pp. I–XXVI. [in Ukrainian].

2. Horbach, O. (1967). Rukopysna "Hramatyka slovenskaia" Ivana Uzhevycha z 1643 y 1645 rokiv. [*Manuscript "Grammar of Slovene" by Ivan Uzhevych from 1643 and 1645*]. *Naukovi Zapysky Ukrainskoho Tekhnichno-Hospodarskoho Instytutu*. Vol. 16 (17). Pp. 3–22. [in Ukrainian].

3. Hramatyka slovienskaia napysana pre(z) Ioanna Uzhevycha slovianyna Slavnoi Akademii Pary(z)skei v Teolohii Studenta v Paryzhu. [*Grammatica Sclavonica written by John Uzhevich, a Slav of the Glorious Academy of Paris, in the Theology Student in Paris*]. (1643). Bibliothèque nationale de France à Richelieu. Département des manuscrits (Paris, France). 71 p. 7568A. [in Latin].
4. Hrammatyka slovienskaja zlozhena i napysana trudom i prylezhanie(m) Ioanna Uzhevycha slovjanyna [*Grammatica Sclavonica. XVII composed and written through the labor and diligence of John Uzhevich, a Slav.*]. Mediathèque de l'abbaye Saint-Vaast de la Bibliothèque municipale d'Arras (Arras, France). Manuscript 989. 91 p. [in Latin].
5. Hramatyka slov'ianska I. Uzhevycha / ed. by M. Zhovtobriukh; arranged by I. Bilodid, Ye. Kudrytskyi [*Grammar Slavic by I. Uzhevych*]. (1970). Kyiv: Naukova dumka. XXVI, 72, 86, 114 p. [in Ukrainian].
6. Zanevych, O. (2024). "Hramatyka slovienskaja" Ivana Uzhevycha v kanvi "Slovnyka ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st.": randevu z ukrainskym movoznavstvom [*Ivan Uzhevych's "Slavic Grammar" in the Framework of "Dictionary of the Ukrainian Language of the XVI – First Half of the XVII Century": A Rendezvous with Ukrainian Linguistics*]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. Iss. 39. Pp. 185–194. [in Ukrainian].
7. Zanevych, O. (2024). Ukrainske movoznavstvo u svitli frantsuzkykh kontaktiv: manuskrypty Ivana Uzhevycha [*Ukrainian Linguistics in the Light of French Contacts: Manuscripts by Ivan Uzhevych*]. *Z istorii zakhidnoukrainskykh zemel*. Iss. 20. Pp. 174–183. [in Ukrainian].
8. Nimchuk, V. (1985). Movoznavstvo na Ukraini v XIV–XVII st. [*Linguistics in Ukraine in the 14th-17th centuries*]. Kyiv: Naukova dumka. 221 p. [in Ukrainian].
9. Slovnyk ukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st.: u 28-ty vyp. / ed. by D. Hrynchyshyn [*Dictionary of the Ukrainian language of the 16th – first half of the 17th century*]. Lviv: In-t ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NANU, 2004. Iss.11. Pp. 69. [in Ukrainian].
10. Blois – Le château. [The castle]. URL: <https://p.cartorum.fr/recto/maxi/000/248/059-blois-blois-chateau-porc-epic-device-cominus-eminus.jpg> (reference date: 20.10.2024). [in French].
11. Branges. Environments et Histoire. [Environments and History.]. URL: <https://www.mairie-branges.fr/environnement-et-histoire> (reference date: 17.10.2024). [in French].
12. Bunčić, D. (2006). Die ruthenische Schriftsprache bei Ivan Uževyč unter besonderer Berücksichtigung der Lexik seines Gesprächsbuchs Rozmova [The Ruthenian written language in Ivan Uzhevych with special reference to the lexicon of his conversation book Rozmova]. /Besëda. Mit Wörterverzeichnis und Indizes zu seinem ruthenischen und kirchenslavischen Gesamtwerk. München: Verlag Otto Sagner. 592 S. [in German].
13. Caron, Z.-F.-C. (1860). Catalogue des Manuscrits de la bibliothèque de la ville d'Arras. [Catalog of Manuscripts of the Library of the City of Arras]. Arras: Imprimerie de A. Courtin, 1860. 703 p. [in French].
14. de Cardevacque, A., Terninck, A. (1868). L'abbaye de Saint-Vaast. Historique, archéologique et littéraire de ce monastère. [The Abbey of Saint-Vaast. History, Archaeology and Literature of this Monastery]. Arras: Typographie et lithographie d'Alphonse Brissy. 212 p. (in French).
15. Jagić, V. (1907). Johannes Užević, ein Grammatiker des XVII. *Archiv für slavische Philologie*. Bd. 29. S. 154–160 [in German].
16. La Bourgogne Franche-Comté, 2000 ans d'histoire. [Burgundy Franche-Comté, 2000 years of history]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tUBeRHP4d-o> (reference date: 15.02.2025). [in French].

17. Le véritable symbole du porc-épic de Louis XII. [The true symbol of Louis XII's porcupine.]. URL: <https://bloiscapitale.com/le-veritable-symbole-du-porc-epic-de-louis-xii>. (reference date: 10.11.2024). [in French].

18. Phillipps, Sir T. (1828). Codices manuscript in bibliotheca Sti Vedasti, apud Atrebatiam. [Manuscript codes in the library of St. Vedasti, at Atrebia] Paris: Imprimerie Pihan Delaforest. 76 p. [In Latin].

19. Rietstap, J.-B. (1884). Armorial general: précédé d'un Dictionnaire des termes du blason. [General Armorial: preceded by a Dictionary of coat of arms terms]. Vol. 1 (A-K). Gouda: G.B. van Goor Zonen. 1149 p. [in French].

20. Scellés apposés par des commissaires au Châtelet – Index (BRAY-COMB). [Seals affixed by commissioners at the Châtelet – Index (BRAY-COMB)]. *Minutes de commissaires du Châtelet*. Paris, France. URL: <https://www.geneanet.org/registres/view/174635/19>. (reference date: 02.11.2024). [in French].

Стаття надійшла до редколегії: 20.02.2025

Схвалено до друку: 23.04.2025